

בס"ד

פרשת חיי

עם ביאור

אחד תרגום

ברצותו לאחד את תרגום אונקלוס ופשוטו של מקרא

על פי אמרם ז"ל (ברכות ח.), אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי
לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום
ואפילו (במדבר לב, ג) עטרות ודיבון
שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו

ושתי צנתרות זהב ממנו יהיו

ודיבון

עטרות

נדובב בו שפתי ישנים גם חדשים גדולי
הדורות זי"ע ושליט"א שדנו והוסיפו בו
נופך ופרפראות לחכמה.

בו נעטר לראשנו את דברי התרגום
כפשוטו, בו מבאר פשטות הפסוק,
להבין על מה אדניו הטבעו.

מנאי

הקטן יהודה

בלאאמו"ר הגה"ח ר' מרדכי גנוט שליט"א

שנת המשלים תרגום שתיים פרשה לפ"ג

אחד תרגום

הבהרה: לרגל הזמן הקצר והמלאכה המרובה, לא יופיעו מדי שבוע, ביאורי כל התרגומים הצריכים ביאור, אלא חלקם. בעז"ה נשלימנו במועדים וזמנים אחרים שיבעל"ט.

~ עטרות ~

נְשִׂיא אֱלֹהִים ת"א רַב קָדָם יי. פירוש:
גדול לפני ה'. כלומר ה' מחשיב אותך
לפניו, כמו הנשיא שהעם מחשיב אותו
עליהם ואם כי אין המשל דומה כ"כ
לנמשל כי אין ה' מחשיב את אברהם
יותר ממנו, דימה הענין כפי אשר יוכל
שאת [או שמא רמז כאן לאמרם ז"ל
(מו"ק טז:) עה"כ (ש"ב כג ג) "אמר
אלהי ישראל לי דבר צור ישראל מושל
באדם צדיק מושל יראת אלהים" מאי
קאמר א"ר אבהו ה"ק אמר אלהי
ישראל לי דבר צור ישראל אני מושל
באדם מי מושל בי צדיק שאני גוזר
גזרה ומבטלה].

כג, ח ופגעו-לי ת"א ובעו לי. לאפוקי
מלשון פגישה כמו ויפגע במקום, כי אם
יפגשנו, יכול כבר לבקש ממנו בעצמו,
וכמו"כ מהו ופגעו לי, אבל לת"א
פשיטא שהכונה בקשו בשבילי.

**כג, ט ויתן-לי, את-מַעֲרַת הַמִּכְפָּלָה
אֲשֶׁר-לוֹ, אֲשֶׁר, בְּקֶצֶה שְׂדֵהוּ ת"א
דְּבַסְטָר חֲקִלְיָה.**
סטר פירושו צד, ואין בינו לבין קצה
הנאמר כשמשתמשים בו ל"פינה".

בְּכֶסֶף מָלֵא ת"א בְּכֶסֶף שְׁלִים. האם
כוונת אע"ה למחיר מלא או לאיכות
הכסף? כתב האב"ע "בכסף מלא.
וההפך, חסר". וכפי שמתבאר ב'אבי

**כג, א ויהיו חיי שרה, מאה שנה
ועשרים שנה ושבע שנים--שני, חיי
שרה ת"א והיו חיי שרה, מאה ועשרין
ושבע שנים--שני, חיי שרה.** עי'
ברמב"ן שהדרש שהביא רש"י בת ק'
כבת כ' הוא מסיפא דקרא, "שני חיי
שרה" אבל תיבות שנה שנה הוא לשון
המקרא וכן אי' גם לגבי ישמעאל,
ולפי"ז מובן מה שהשמיטם אונקלוס
כי בארמית אין לשון כפילות בכה"ג
(על פי 'לחם ושמלה'¹).

**כג, ג וידבר אל-בני-חת ת"א ומליל עם
בני חתאָה.** צ"ע למה שינה אונקלוס
מ'חת' ל'חתאָה', כמו שבני ישראל הם
הבנים של ישראל, כך להבדיל, בני חת
הם הבנים של חת (ורי דיבון).

ו שְׁמַעְנוּ ת"א קָבִיל מִנָּא. כשאחד
מדבר אל רעהו נכחו אין הוא צריך
לבקש ממנו שישמע והלא שומע הוא,
ועל כרחך כוונת האומר לקבלה.
ואכן כשהשמועה מארץ מרחק כמו
וישמע יתרו מת' לשון שמיעה.

אֲדֹנִי ת"א רַבּוֹנָא. פירוש: אדוננו, כי
רבים הם המדברים ואמרו כולם
"אדוני" בלשון יחיד, אבל פירושו
"אדוננו".

¹ להרב בן ציון יהודה בערקוביטש ז"ל וילנה, בשנת "קחו לחם גם
שמלה" (תר"י) ובו ב' מדורים 'לחם אבירים' ו'שמלת גר', ע"פ
הכתוב ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה...

אחד תרגום

אברהם² ולגיי שלקח אליעזר את כל
'טובי אדונו צ"ל כדפרש"י שלקח שטר
על כל נכסי אברהם.

**כד, יא וַיִּבְרַךְ הַגַּמְלִים ת"א וְאַשְׁרֵי
גַמְלֵיָא.** בארמית אין ההברכה נקראת
על שם הברכיים ועל כן פירש את
הפעולה כפי שהיא, הרבצת הגמלים
והשרייתם שם.

כד, יז אֲתָה הַכֹּחֶת ת"א יְתָה זְמִינְתָא.
פירוש: אותה הזמנת. רש"י כתב
"ולשון הוכחת, בררת". כלומר אליעזר
התחיל בנאומו אל ה' שיעזור לו למצוא
את בת זוגו של יצחק, ואם תעשה כך
וכך, הרי שהיא בת זוגו המיועדת מכבר
ועכשיו בררת לי אותה.

אבל מתוך דברי הרמב"ן מתבאר שהם
סיום דברי אליעזר שאם תתנהג במידת
החסד ברי שאותה כבר הזמנת ליצחק
מקדמת דנא. ולכאוי זה גם כונת
אונקלוס כאן, אבל ק"ק מה שייכות
לשון הוכחה להזמנה.

וע"י בספורנו "אותה הכחת, יסרת
והורית אותה מוסר השכל באופן
שתהיה ראויה לעבדך ליצחק", ומלבד
החידוש שבדבריו, יש לפרש כן בדברי
אונקלוס, ויחדיו יהיו תואמים רש"י
והתרגום, כלומר: היות שהיא בת זוגו
של יצחק (עוד מקדמת דנא, ע"י סוטה
ב.), אם ח"ו היתה מקולקלת
במידותיה לא היתה ראויה להנשא לו,
וע"י ששמר הקב"ה על רבקה שלא
תלמד ממעשיהם של בני משפחתה
הרשעים, בכך בררת אותה והזמנת
ויחדת אותה ליצחק.

עזרי', גילה כאן האב"ע יסוד נפלא
בפירוש כמה תיבות בתורה, והוא כי
לפעמים יאמר הכתוב הגדרה שאין לה
משמעות כ"כ בענין שעוסקים בו אלא
בא לשלול את הפכו, וכמו"כ ההפך של
מלא הוא חסר [ולא רק יריק'], ומעתה
בא לומר שלא יחסיר בתשלום כל
שהוא והיינו מחיר מלא, וזה שתרגם
כאן שלים, שיתן את מלא הסכום [ור'
להלן פסוק טז לאפשרות אחרת בדברי
האב"ע].

**יג אָד, אָם-אַתָּה לו ת"א בָּרַם, אָם
עֲבַדְתָּ לִי טִיבו.** כתב הרמב"ן (בדרך
הב') "או יאמר, אם אתה כאשר אמרת,
כלומר שפיך ולבך שוים בענין ואם
תשמעני, וכן ויאמרו להם אחיהם מה
אתם (שופטים יח ח) ודומה ללשון הזה
על דעתי למה זה אנכי (להלן כה כב)
אולי זה דעת אונקלוס שאמר אם את
עבד לי טיבו שתעשה רצוני כאשר
אמרת, עכ"ל.

**נָתַתִּי כֶסֶף הַשָּׂדֶה ת"א אֶתִּין כֶּסֶפָא
דְּמִי חֻקְלָא.** כן הוא פשוטו של מקרא,
כי בלשון התורה יאמר על העתיד גם
בלשון עבר, והכונה: כשאתן את הכסף,
הריני כבר "נתתי" מעכשיו.

כד, ה אֲוִלִי ת"א מָאָם. קיצור של
תיבות: "מה אם" כלומר מה אעשה
אם לא תאבה וכו'.

**כד, י וְכָל-טוֹב אֲדַנְיו, בְּיָדוֹ ת"א וְכָל טוֹב
[י"ג 'שפר'] רְבוּנִיָּה, בְּיָדֶיהָ.** 'שפר'
פירושו הטוב והמובחר שבנכסי

² שטר על כל הנכסים וכו"ל לפי הגי' השניה בתרגום, ולא הבנתי מה
הכריחו לפרש כן, ואולי היה לפניו הגי' (המובאת בין הטוב) "שפר
דייתקי" והיינו שטר.

² וכ"ה בת"י "שפר אפותיקי" היינו המובחר שבאוצרותיו" ובפי' יונתן
כ' שהיות שלא יכל לקחת את כל מבחר אוצרותיו, על כרחך שלקח,

אחד תרגום

~ דיבון ~

דוקא בני חתאה להורות שכל בני העם
החתי החשוב מעמי כנען הסכים
למכירה.

ואין מי שיכול לערער על כך (ור' ב"ר נח
ח ושם עט ז), עכתו"ד.

ואחר כל דבריו לא הבנתי, מאי שנא בין
'בני חתי' ל'בני חתאה', ולמה 'בני חתי'
פחות משמע שהם העם החתי ומ"ש
מבני עמון או להבדיל בני ישראל,
לאונקלוס ודאי פתרונים, אחלה פני
הקוראים הנאמנים, ספרו נא לי.

כג, טו אַרְצָא אַרְבַּע מֵאָת שָׁקֶל-כֶּסֶף ת"א
אַרְע שְׂוִיָּא אַרְבַּע מֵאָה סֻלְעִין דְּכֶסֶף.
ולא שעכשיו קבע עפרון מחיר גבוה
אלא כך באמת שויה של השדה וכמ"ש
הרמב"ן "על דעת אונקלוס שהיא שוה
כן".

כד, א בָּא בְּיָמִים ת"א עָאֵל בְּיוֹמִין.
להלן ג' פירושים: א. בא עם הימים ב.
הגיע לימים ג. פירוש שלישי המתבאר
מדברי התרגום.

עאל (או: עַל) פירושו נכנס כמו לכל
באי שער עירו (לעיל פסוק י) לכל עלי
תרע קרתא, ולפי"ז פירושו נכנס והגיע
לימי הזקנה.

אמנם ע"י רמב"ן שמפרש ע"פ המדרש
(רבה נט ו) "באים בימים, מתחילין
בימי הזקנה כי "באים" מורה על זמן
עומד, וכאן אמר שהיה זקן מאוד,
שכבר בא בימים, כמו בא אחיך
במרמה (להלן כז לה) עכ"ל היינו שכבר
בא עשו ולפי"ז גם כאן שכבר היה בא

כג, א וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה, מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים
שָׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים--שְׁנֵי, חַיֵּי שָׂרָה ת"א
וְהָיוּ חַיֵּי שָׂרָה, מֵאָה וְעֶסְרִין וְשִׁבְעֵי שָׁנִין-
שְׁנֵי, חַיֵּי שָׂרָה. "משמטה שרה, התחיל
אדם הראשון לדבר בלשון ארמיי"
(מדרש פליאה). ויש לבאר, הנה כל
הנפטרים מתלוננים בעולם האמת על
אדם הראשון, שבחטאו באה מיתה
לעולם. והוא עונה, איש בחטאו יומת
ואין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא
יחטא. אולם אצל שרה דרשו חז"ל על
זה, בת ק' כבת כ' לחטא, א"כ לא יכל
אדה"ר להשיב לה אותה תשובה שמשיב
לכל אדם, התחיל מדבר לשון ארמי, הוא
תרגום אונקלוס שלפנינו, בו לא נזכר
"שנה" אחרי כל פרט, וכיון שכך אין
מקום לדרוש שהיתה בלא חטא, ויכול
היה לענות לה כי אדם אין צדיק בארץ
אשר יעשה טוב ולא יחטא... (עיטורי
תורה, בשם ספר 'רזין דאורייתא' בשם
אדמו"ר הרה"ק ר' מנחם מענדיל
מויז'ניץ)

כג, ג וַיְדַבֵּר אֶל-בְּנֵי-חֵת ת"א וַיְמַלִּיל עִם
בְּנֵי חֲתָאָה. הרב פוזן ז"ל (בפרשגון)
מבאר כי וכנען ילד את צידון בכרו ואת
חת (בר' י טו) מתברר ש'חתי' היה
הראשון בעשרת עמי כנען וכנראה
החשוב בכולם [אבל צידון אינו נחשב
לגוי בפני עצמו ונכלל עם אחיו כדברי
רמב"ן שם]. ואמנם כשחומש דברים
מדבר על 'שבעה גוים רבים ועצומים',
החתי נמנה ראשון לעמי כנען כגון 'ונשל
גוים רבים מפניך החתי והגרגשי וגוי' (דב'
א ז ורשב"ם שם), לכן תרגם אונקלוס

אחד תרגום

בימים עברו ולשיי לעיל (יח יא) קחנו משם.

אבל יקשה עלינו לפרש כן בדברי אונקלוס אחר שמפרש "עלו" ומשמעותו תחילת כניסתם לאותם ימי הזקנה, ושמחתי לראות כי אכן באבן עזרא (שם) מפרש "באים בימים, הגיעו לימי הזקנה", וכנ"ל.

אמנם צ"ב אחר שכבר "הגיע" לפני לידת יצחק וכאן מדובר לכה"פ מ' שנה אח"כ, איך יאמר שעתה הגיע לימי הזקנה, וצ"ל בדעת אונקלוס כי "עלו" הכונה הולך ונכנס ומתקדם [לא כניסה גרידא ולא "הגעה" גרידא המתורגם "אתו"].

ובזה ארווחנא בס"ד מה שנתקשנו בלשון התרגום זה זמנים טובא, שלפעמים מפרש ביאה בלשון אתו ולפעמים עלו, ולדוג' ברייש פ' לך (יב ה) ויבואו ארצה כנען ת"א ואתו לארעא דכנען ושם (פסוק יא) הקריב לבוא מצרימה ת"א קריב למיעל למצרים וכן ברייש ספר שמות, הבאים מצרימה דעלו למצרים, וצ"ב הכלל בזה. ולהנ"ל ניחא, כי בכל מקום שכוונת הפסוק להגעה סופית וקיימת מתרגם אתו, אבל כשמדבר על הכניסה בפעולה מתמדת מת' עלו, דוק ותשכח. [וכן הבאים מצרימה, מספר בלשון הוה שעכשיו הם באים, אע"פ שכבר באו, ואם אכן היה כתוב "אשר באו" היה מתרגם "דאתו"].

כד,ג וְאַשְׁבִּיעַךָ ת"א וְאַקְיִים עֲלֶיךָ. וכן להלן (פסוק לז) וישבעני ת"א וקיים עלי. אבל להלן (פסוק ח') ונקית משבועתי זאת ת"א ותהי זכאה ממומתי דא. וההפרש בין מומתא לשבועה ביאר ה'נתינה לגר' שמומתא הוא חזקה מקימא למשל כשנשבע בשם (שמות ה ז, לא תשא לא תימי) או אלה (להלן מא). ולכן כאן שהוזכרה שבועה סתם מתרגם בלשון 'קימא' אבל אצל אליעזר קראה אלה, לכן מתרגם מומתא, עכתו"ד.

אמנם לפי"ד עדיין לא מובן מדוע כאן בפסוק ח' מתרגם מומתא ולא מוזכר כאן לא שם השם ולא אלה, [ואם בגלל שלהלן בסיפור אליעזר קראו אלה, אף השבועה הראשונה יתרגם מומתא?].

ובספר 'אור התרגום'³ כתב שאברהם השביע את אליעזר שבועה הכוללת ב' חלקים, (עיי' רמב"ן ואוה"ח הקי' להלן פסוק ח') א. שיביא לו אשה ממולדתו. ב. שלא יקח לו אשה מבנות הכנעני. ומטרת השבועה היתה שיקיים אותה אליעזר ואכן ילך לקחת לו אשה משם ולכן כשהשביעו קרא לזה "קיים" אבל באמת היא "מומתא" עכתו"ד.

ואם קבלה היא נקבל, ואם לדין יש תשובה, מנין לו ש"קיים" היינו לשון הבטחה שיקיים הנשבע את הפעולה עליה נשבע, ויותר משמע שהכונה שהשבועה היא דבר קיים וחזק. ואולי י"ל באופן אחר, דכאמור היו ב' חלקי שבועה, והנה איזו שבועה

³ ירושלם תרצ"ה, ל"הגאון המפורסם הרב שלמה אהרן וורטהיימר זצ"ל דיין ומו"ץ ומסדר גיטין בירושלם" (לפי נוסח השער), כתב ב'פתח

דבר' לספרו, "מעטה יתרבו" לומדי" התרגום אונקלוס ולא "קוראי" תרגום אונקלוס"...

אחד תרגום

נענה על כך רבי חנוך העניך
מאלכסנדר, התרגום שם מתרגם
"דמלאך קיימא אתחזי עליה"...

**כד, סז ויבאה יצחק, האלה שרה אמו
ת"א ואעלה יצחק, למשכנא וחזא והא
תקנין עובדהא פְּעוּבְּדִי שְׁרָה אַמִּיהָ.
ובפסוק הקודם ויספר העבד ליצחק
את כל הדברים אשר עשה פרש"י נסים
שנעשו לו, שקפצה לו הארץ ושנזדמנה
לו רבקה בתפלתו. למדים אנו מכך
יסוד מוצק, בהנהגת האדם, הנה כל
שליחות אליעזר היתה בניסי נסים,
קפיצת הארץ, רבקה מזדמנת לו מיד,
בתואל מת כשמנסה להפריע את
השידוך, ועכ"ז מכל אלה לא נתפעל
יצחק כלל, ומתי לקחה לאשה? רק
כשראה "והא תקנין עובדהא כעובדי
שרה אימיה", שהיא צדקת כמו
שרה... (הגרי"ז)**

**כה, יח על-פני כל-אחיו, נפל ת"א על
אפי כל אחוהי, שרא. פרש"י מתחילה
שכן ואח"כ נפל. וצ"ע כי גם נפל
פירושו שכן וכדפירש אונקלוס, אבל
נראין הדברים, שיש ב' מיני אופני
השכנה, הא' מצד גדולתו שיראים
ממנו ומכבדים אותו והב' מצד
שפלותו שאין איש שם על לב עצם
המצאותו, וזה חילוק גדול.**

חמורה יותר, הוי אומר השבועה
השניה, שלא יקח לו אשה מבנות
הכנעני שכ"כ שנאם אברהם (כמש"כ
רש"י שאין ארור מדבק בברוך, ואם
לא ימצא ממולדתו, יקח לו מבנות
ממרא וכדו'), ומעתה מחוורים
הדברים כשמלה, את השבועה הכוללת
קורא קיים וכדלעיל מה'נתינה לגר',
אבל את הפרט החמור הזה, קורא
מומתא, וזה שאמר לו ונקית משבועתי
זאת, היא האחרונה.

[בספר 'אור התרגום' מזכיר בתוך
דבריו את הפסוק 'השבעה לי כיום'
(להלן כה לג), שיעקב רצה שעשו יקיים
את שבועותיו ולשי' לעיל, ומדי דברי בו
אזכיר פליאה שמצאתי ב'תרגם
אברהם' (על ת"א מר' אברהם בן
הגר"א) דמפרש 'השבעה לי כיום'
(להלן כה לג), **כיום**, היינו השורש של
מומתא או אומא, כלומר שיעקב ביקש
שישבע לו כדרך הנשבעים...]⁴

**כד, סב ויצחק בא מבוא, באר לחי ראי
ת"א ויצחק עאל במיתוהי, מפירא
דמלאך קיימא אתחזי עליה. הרבי ר"ב
מפשיסחא אמר לתלמידו, הרבי
מקאצק, שאין הוא צריך להזכיר שמו
לפניו, מאחר שפסוק זה סימן בידו
לזכור את שמו, מבוא באר לחי רואי,
מב"א ר"ת "מנחם בן אסתר".**

⁴ יוער כי תיבת "עלך" שהוסיף אונקלוס, מבאר הרב בצ"י בערקוביטש
הנ"ל, בספרו 'עוטה אור' על ת"א, כי "קיים" הוא תרגום של "נשאר
חי וקיים", ולכן כשמופיע בלשון "השביעך" לא רצה לפרש "אקיים
יתך" או "אקיימנך" לכן הוסיף תיבת "עלך".

⁴ הרב רפאל בנימין פוזן ז"ל ב'פרשגן' הטיב להביא שיטות רבות
ומגוונות בענין וכדי שלא לצאת מן המכון אסתגר בזאת.